

Udnyttelsen af kilderne fra middelalder til 1900-tallet

Vandmøller er skriftligt bevidnet i Roskilde fra midten af det 13. århundrede. Der nævnes seks navngivne møller i byen. Hertil kom flere udenfor: Bidstrup, Haraldsborg samt Ladegårds møllen mod øst. Møllerne i Roskilde var hovedsageligt i kirkeligt eje og bidrog til de gejstlige og kirkelige institutioners økonomi.

Vores viden om Roskildes middelaldermøller er meget begrænset. De skriftlige kilder fortæller ikke noget om møllernes funktion, og arkæologien har heller ikke kastet lys over emnet, da ingen af byens møller fra middelalderen er blevet undersøgt.³⁷

Vandmøllen var en vigtig teknologi i middelalderen. De har også betydning for vores historiske forståelse af den teknologiske udvikling i perioden. De skulle primært formale korn. Møllerne gjorde det muligt at sikre en højere udnyttelse af kornet og at male melet finere end med håndkværne. Melet var dog stadig en del grovere end det mel, vi kender i dag. Der var ikke noget alternativ til det grove mel, og klids gode virkning på fordøjelsen var allerede velkendt dengang.

Vandmøller har spillet en stor rolle for Roskildes udvikling, og med de mange kraftfulde kilder var der gode muligheder for at bygge vandmøller i det skrånende landskab ned

På dette konstruerede kort er angivet Roskildes overordnede struktur i den senere del af middelalderen med de vigtigste gade- og vejforløb, domkirkeområdet, byvolden og med lys grøn de vandførende og lavt liggende arealer på begge sider af byen. Blåt angiver vandløb, mølledamme og andre søer. Indføjet er også her med K de kendte kilder og med M de kendte møller.

K 1: Hellig Kors Kilde

K 2: Blegdamskilde

K 3: Højbrøndskilde

K 4: Maglekilde

K 5: Sankt Hans Kilde

K 6: Roars Kilde

K 7: Klosterkilden

K 8: Lovise Kilde

K 9: Sankt Gertruds Kilde

K 10: Sankt. Ibs Kilde

K 11: Rektorkilden

M 1: Vandhulsmøllen

M 2: Maglekilde Mølle

M 3: Sankt Mortens Mølle

M 4: Kapelsmøllen

M 5: Sankt Claras Mølle

M 6: Strandmøllen

M 7: Rimors Mølle

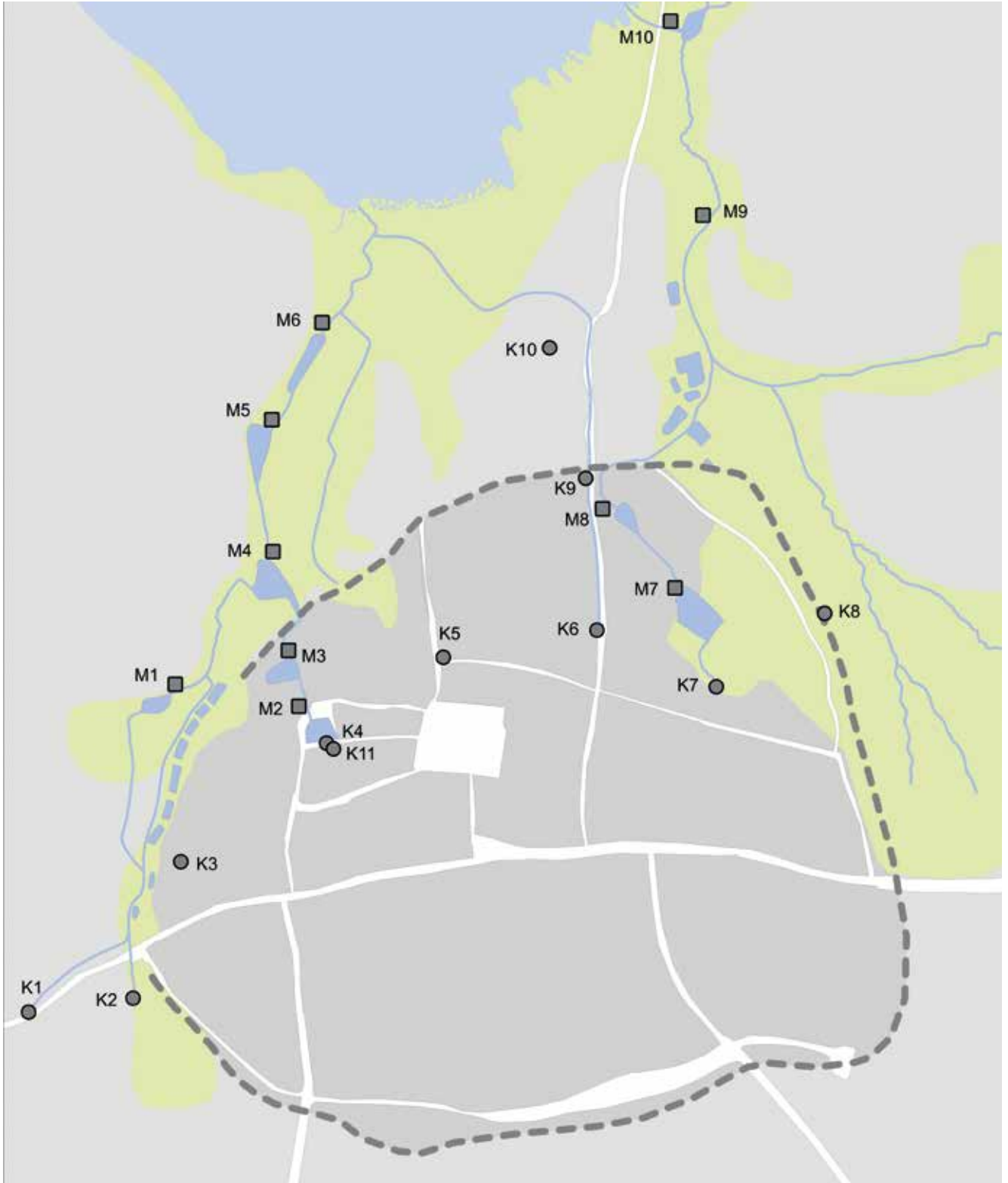
M 8: Kobbermøllen

M 9: Siegfreds Mølle

M 10: Haraldsborg Mølle

Kortet er tegnet af museumsinspektør Cille Krause

ROMU



mod fjorden. Over en strækning på kun ca. en km falder vandløbene helt op til ca. 30 m. Det gjorde det muligt at udnytte vandet med de effektive overfaldsmøller, selvom de lå tæt på hinanden. Mange af byens kilder fik betydning for udviklingen af produktion og håndværk, og de spillede senere en vigtig rolle for udviklingen af den tidlige industri i byen i 1700- og 1800-tallet.

Fra 1700-tallet var møllerne efterhånden kommet i privat eje, og udnyttelsen af vandmøllerne ændredes fra primært at male korn til også at save brænde, drive blæsebølge ved smedjer og smelteovne samt producere varer som bomuldstøj og papir.

Den første detaljerede beskrivelse af byens vandmøller finder man i H. H. Behrmanns værk om Roskilde fra 1832. Han omtaler Maglekildemøllen som byens sydligste og skriver desuden om Kobbermøllen, Haraldsborg Mølle og Sankt Sigfrids Mølle.

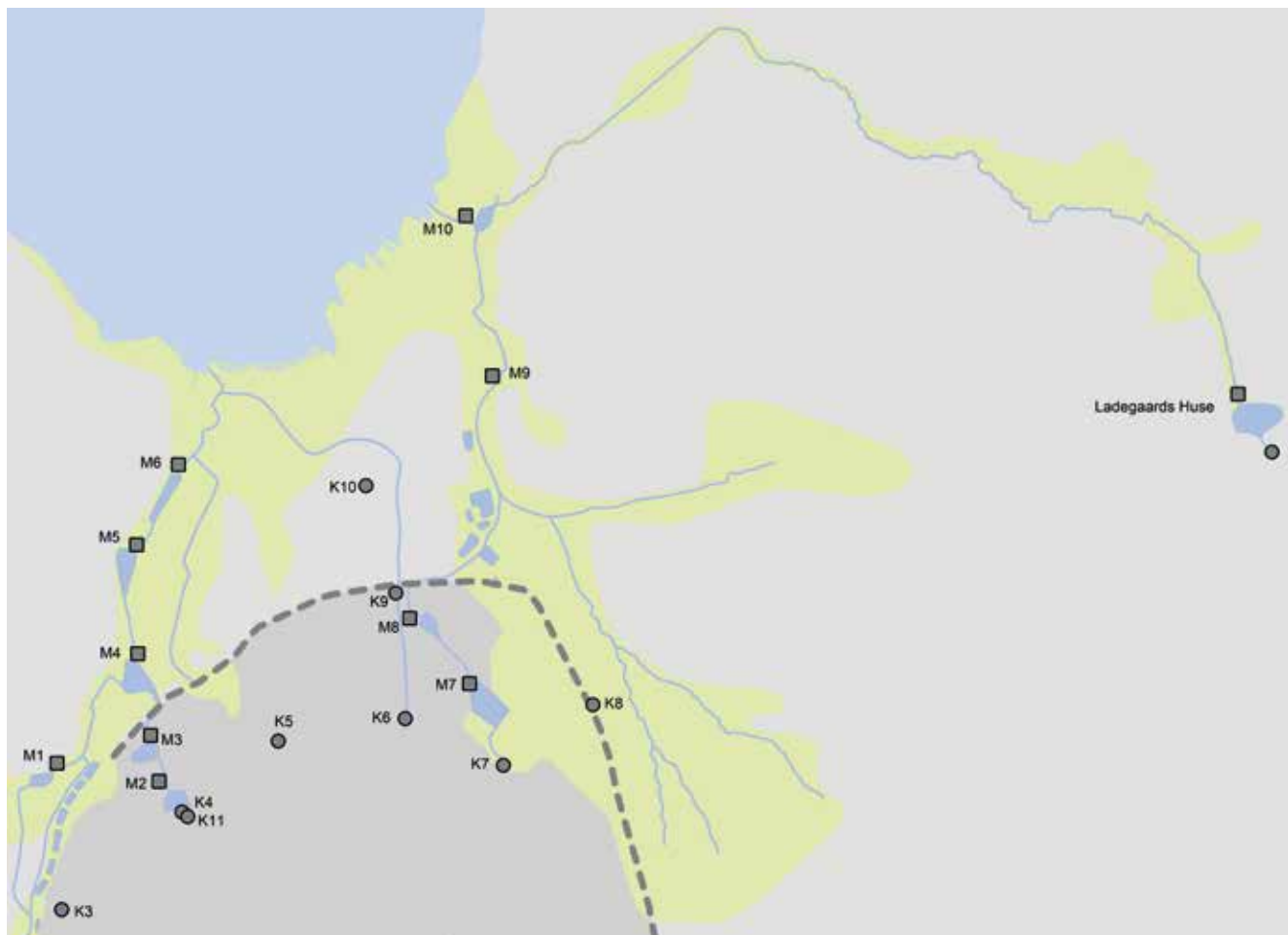
I 1800-tallet fik vandkraften stor betydning for klædeindustrien, som behøvede trækraft til spinde- og vævemaskiner, og for papirfabrikker, som havde brug for stabil trækraft og meget vand i bearbejdningen af papirmassen. Vandkraftens store epoke lå i industriens barndom før dampmaskinernes indtog i midten af 1800-tallet, og det var således vandkraft, der trak maskinerne i flere af de mest energi-krævende fabrikker.

To af byens kilder fik særlig betydning som energikilder på grund af den store kraft og de store mængder vand, der var ved de to kildevæld.

Mod vest var Maglekilde hoveddrivkraft for fem vandmøller: Maglekilde Mølle, Sankt Mortens Mølle, Kapelsmøllen, Sankt Clara Mølle og Strandmøllen.

Mod øst var Klosterkilden hovedleverandør af vand til fire vandmøller: Rimors Mølle, Kobbermøllen, Sankt Siegfreds Mølle og Haraldsborg Mølle.

Lad os følge de to kilders forløb fra bykernen ned mod fjorden.



På dette konstruerede kort er angivet Roskildes overordnede struktur i den senere del af middelalderen med de vigtigste gade- og vejforløb, domkirkeområdet, byvolden og med lys grøn de vandførende og lavt liggende arealer på begge sider af byen. Blåt angiver vandløb, mølledamme og andre søer. Indføjjet er også her med K de kendte kilder og med M de kendte møller.

K 1: Hellig Kors Kilde

K 2: Blegdamskilde

K 3: Højbrøndskilde

K 4: Maglekilde

K 5: Sankt Hans Kilde

K 6: Roars Kilde

K 7: Klosterkilden

K 8: Lovise Kilde

K 9: Sankt Gertruds Kilde

K 10: Sankt. Ibs Kilde

K 11: Rektorkilden

M 1: Vandhulsmøllen

M 2: Maglekilde Mølle

M 3: Sankt Mortens Mølle

M 4: Kapelsmøllen

M 5: Sankt Claras Mølle

M 6: Strandmøllen

M 7: Rimors Mølle

M 8: Kobbermøllen

M 9: Siegfreds Mølle

M 10: Haraldsborg Mølle

Kortet er tegnet af museumsinspektør Cille Krause

ROMU